

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Ο Καστοριάς μητροπολίτης και όχι επίσκοπος κατά τον ΙΣΤ' αιώνα

Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

doi: [10.12681/makedonika.536](https://doi.org/10.12681/makedonika.536)

Copyright © 2014, Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαρναλίδης Σ. Λ. (1982). Ο Καστοριάς μητροπολίτης και όχι επίσκοπος κατά τον ΙΣΤ' αιώνα. *Μακεδονικά*, 22(1), 495–498. <https://doi.org/10.12681/makedonika.536>

Ο ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ

Ἐφορμὴν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ συντόμου τούτου σημειώματος ἐλάβομεν ἕκ τινος παρὰ τῆρῆσως περὶ τοῦ τίτλου τοῦ Καστορίας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Συγκεκριμένως, ὁ Β. Ν. Κυριακούδης, εἰς τὸν βιβλιοκρισίαν του ἐπὶ τῆς μελέτης τοῦ Γ. Γούναρη («Οἱ τοιχογραφίες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Παναγίας Ρασιώτισσας στὴν Καστοριά», Θεσσαλονίκη 1980), διορθῶν τὸν ἐν λόγῳ συγγραφέα¹ παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Καστορίας Μεθόδιος (μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος) ἦτο ἐπίσκοπος καὶ ὄχι μητροπολίτης, καὶ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ μητροπολίτου «ἄρχισε νὰ δίνεται στοὺς ἐπισκόπους Καστορίας ἀπὸ τὸ 17ο αἰ. καὶ ἔξῃς»².

Ἡ ἀνωτέρω παρατήρησις τοῦ Β. Κυριακούδου, τὴν ὁποίαν, ὡς φαίνεται, διετύπωσεν οὗτος στριχθεὶς εἰς μόνον τὸ περὶ «Καστορίας» ἄρθρον τοῦ Τ. Γριτσοπούλου³, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς βεβαιωμένης διατυπωθεῖσα. Διότι, ὡς φαίνεται ἐξ ἐγγράφων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὁ Καστορίας φέρεται καὶ ὑπογράφει κατὰ τὸν ἐν λόγῳ αἰῶνα ὡς «μητροπολίτης καὶ πρωτόθρονος», ἡ δὲ Καστορία φέρεται ὡς μητρόπολις ὑπαγομένη εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος⁴. Συγκεκριμένως, εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 2751 Κώδικα τῆς Μητροπόλεως

1. Βλ. ὅσα γράφει ὁ Γ. Γ ο ὕ ν α ρ η ς εἰς τὸ προμνημονευθὲν ἔργον του, σ. 23, στ 7.

2. Βλ. «Μακεδονικά» 21 (1981) 435.

3. Κατὰ τὸν Τ. Γριτσοπούλου ὁ ΙΖ' αἰὼν ἐμφανίζεται μὲν ὡς ἐποχὴ ταραχῆς τινος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων Καστορίας καὶ πενίας, ἐν τούτοις ἐντὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ Καστορία προάγει εἰς Μητρόπολιν, ἡ ἐξάρτησις τῆς ὁμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα δὲν ἔχει διακοπῆ. Κατὰ τὸ ἔτος 1606 ἀπαντᾷ ἀρχιερατέων Καστορίας καὶ πρωτόθρονος κυρ-Μητροπόλεως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἰδρύσεως καὶ ἀγιογραφίσεως τοῦ εἰς τὴν συνοικίαν Οἰκονόμου ναοῦ τῆς Παναγίας. Μετ' αὐτὸν ἀναφέρεται 1621-1622 ἀρχιερεὺς Θεοφύλακτος, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ προσωνυμεῖται μητροπολίτης πλέον (ἐπιγραφή 1622 ναοῦ Ταξιαρχῶν συνοικίας Ἁγ. Λουκᾶ), βλ. ἄρθρον «Καστοριά», ἐν «Θρησκευτικῆ καὶ Ἡθικῆ Ἑγκυκλοπαίδεια», τ. 7 (Ἀθῆναι 1965), στήλ. 403. Τὸ αὐτὸ λάθος ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μητροπολίτης πρ. Λήμνου Β α σ ἰ λ ε ἰ ο ς Γ. Ἀ τ ε σ η ς (βλ. Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα, Ἐν Ἀθῆναις 1975, σ. 112), ὁ ὅποιος, ὡς φαίνεται, στηρίζεται καὶ οὗτος εἰς τὸ προμνημονευθὲν ἄρθρον τοῦ Τ. Γριτσοπούλου.

4. Περὶ τῆς μητροπόλεως Καστορίας καὶ τῶν ἱεραρχῶν αὐτῆς βλ. μεταξὺ ἄλλων: M i c h a e l i s L e Q u i e n, Oriens Christianus, τόμ. 2 (Parisii 1740, ἀναστατικὴ ἐπανεκδόσις Graz 1958), στήλ. 315-316 καὶ τόμ. 3, στήλ. 1087-1088. H. G e l z e r, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Leipzig 1902. Τοῦ αὐτοῦ, Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezugliche Urkundensammlungen, Leipzig 1903. I v a n S n e g a r o v, Istorija na Ohridskata Arhieriskopija-Patriaršija, τ. I, Sofija 1924, τ. 2, Sofija 1932, ἰδίως σ. 228 κ.ἑ. Φ ἰ λ α ρ ε τ ο υ Β α φ ε ἰ δ ο υ, Μητροπ. Αἰδουμτείχου, Κώδιξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καστορίας..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτ. Κ', 1900, ἀρ. 10, σ. 108-110, ἀρ. 12, σ. 123-125, ἀρ. 13, σ. 140-143. Γ ε ρ μ α ν ο ὕ Χ ρ η σ τ ἰ δ ο υ, ἀρχμ., Ἡ Μητρόπολις Καστορίας μέχρι τοῦ 1767, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Ε' (1921) 339-348. Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἐκκλησιαί τῆς Καστορίας, «Γρ. ὁ Παλαμᾶς» ΣΤ' (1922) 128-132, 165-176, 277-281, 342-345, 388-392. M a r i n D r i n o v, Několkto dumi za titlite na Kosturskij mitropolit i na někoi drugi grcki vladici v Makedonija, «Periodicesko spisanie na Bălgarskoto Knizovno Družestvo, Srēdec» 27 (1888) 342-343. A. P é c h a y r e, L' archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767. A propos d'un ouvrage récent, «Échos d'Orient»

Καστορίας, τῶν ἐτῶν 1531-1550 (β' μέρος) καὶ 1547-1566 (α' μέρος), τὸν ἀποκείμενον εἰς τὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης¹ ὑπάρχουν πλείσται ὅσαι πράξεις μητροπολιτῶν Καστορίας, αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιώνουν ἀδιαμφισβητήτως, ὅτι ἡ Καστορία ἦτο μητροπολιτικὴ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ὄχι ἐπισκοπῆ. Οὕτως, εἰς πράξιν γενομένην κατὰ μῆνα Ἰουλίον τοῦ ἔτους 1532 διαβάζομεν: «προκαθεζομένου τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἡμῶν κυρίου ἀκακίου, ὑπερίμου καὶ πρωτοθρόνου πάσης Βουλγαρίας...»². Ὡσαύτως, εἰς fol. 48^r τοῦ αὐτοῦ Κώδικος ὑπάρχει κατεστρωμένη πρῆξι τοῦ Ἀκακίου, ὑπὸ ἡμερομ. «κατὰ μῆνα Μάρτιον ζ', ἰνδ. ια'», ὁ ὁποῖος γράφει: «ἐγὼ ὁ μητροπολίτης Καστορίας ἀκάκιος ἐσύνεξα τοὺς ἔμους ἱερεῖς Καστορίας...»³. Ἐξ ἄλλου, ὡς μητροπολίτην ἀναφέρουν τὸν Καστορίας εἰς ἐγγραφὸν τῶν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περιόδῳ καὶ οἱ μητροπολίται Βερροίας Νεόφυτος, «Γρεβινοῦ» Συμεὼν καὶ Σισσανίου Μεθόδιος (κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἰνδ. ιαν)⁴.

Ἀλλὰ καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Ἀκακίου (1531-1543; Μεθόδιος (1544-1559)), τὸν ὁποῖον ὁ Β. Κυριακοῦδης θεωρεῖ ἀπλὸν ἐπίσκοπον καὶ οὐχὶ μητροπολίτην, φέρεται εἰς τὸν Κώδικα Καστορίας, ἀρ. 2751 (α' μέρος), πλειστάκις ὡς μητροπολίτης: «προκαθημένου τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Καστορίας καὶ πρωτοθρόνου πάσης Βουλγαρίας καὶ ὑπερίμου (κυρίου) Μεθοδίου...»⁵.

35 (1936) 311-313. Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας, ἐν «Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος», τ. Δ', τεύχ. 1-2 (1938). Παντ. Τσαμίση, Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, Ἀθήναι 1949, ἰδίως σ. 66-71. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, Ἐκκλησία Καστορίας, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» 7 (Ἀθήναι 1965), στήλ. 402-424. V. Laurent, Le corpus des sceaux de l'Empire Byzantin, Tome V. 2: L'Eglise, Paris 1965. σ. 327-329. Βασίλειος Γ. Ἀτέσι, Μητροπολίτου πρ. Λήμνου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 112-114, 316-317. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀρχιερεῖς Μητροπόλεων τινῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 μέχρι σήμερον, Καλαμάτα 1978, σ. 56-58. Ἰωάν. Ε. Ἀναστασίου, Βιβλιογραφία τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 182-183.

1. Σημειωτέον ὅτι τὸν ἀνωτέρω Κώδικα προτιθέμεθα νὰ ἐκδώσωμεν ἐν καιρῷ, ἐνεκα τοῦ πλουσίου ὕλικου τοῦ ὁποῖον περιέχει τόσον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Καστορίας, ὅσον καὶ διὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος, μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας ἀσχολούμεθα ἀπὸ ἐτῶν.

2. Βλ. fol. 28^r

3. Βλ. καὶ ἄλλας περιπτώσεις εἰς fol. 51^r-52^r, 60^r, 61^r, 64^r (ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ τοῦ «σκευοφύλακος τῆς μητροπόλεως Καστορίας») κ.ἄ... Πρβλ. H. Gelzer, Der wiederaufgefundene Kodex..., ἔ.ἄ., σ. 82.

4. Βλ. fol. 51^r-52^r. Πρβλ. καὶ H. Gelzer, Der wiederaufgefundene Kodex..., ἔ.ἄ., σ. 83, ἀρ. 2. Λανθασμένο πάντως εἶναι ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τοῦ Βερροίας, ἦτοι ἀντὶ Νεοφύτου ὁ Gelzer ἔχει Σωφρονίου.

5. Βλ. fol. 9. Πρβλ. H. Gelzer, Der wiederaufgefundene Kodex..., ἔ.ἄ., σ. 84. I. Snegarov, Istorija na Ohridskata Arhiepiskopija-Patriarsija, τ. 2, ἔ.ἄ., σ. 28, ὕποσημ. 1, καὶ σ. 229. Παντ. Τσαμίση, Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, Ἀθήναι 1949, σ. 128, καὶ Γερμανοῦ Χρηστίδου, Αἱ ἐκκλησιαὶ Καστορίας, ἔ.ἄ., σ. 173. Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα Καστορίας, «Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος», τ. Δ', τεύχ. 2 (Ἀθήναι 1938) 181.

Τέλος, διὰ τὴν μὴ ἐπεκταθῆμεν περισσότερο, εἰς τὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1565 καθήρεσε τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ, τὸν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, πλὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Παΐσιου, ἔλαβε μέρος μεταξύ ἄλλων καὶ ὁ μητροπολίτης Καστορίας Ἰωάσαφ, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπογράφει τὴν καθαιρέσιν τοῦ Πατριάρχου Ἰωάσαφ ὡς «ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Καστορίας Ἰωάσαφ καὶ πρωτόθρονος πάσης Βουλγαρίας ἐκὼν καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψα»¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραθεθεισῶν συγκεκριμένων μαρτυριῶν τίθεται ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι ἡ Καστορία, ἡ ὁποία τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1481 γνωρίζομεν ὅτι ἦτο ἐπισκοπή², κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἀπαντᾷ πλέον ὡς μητρόπολις καὶ ὄχι ὡς ἐπισκοπή, καὶ ἐπομένως ἐπομαινετο αὐτὴ ὑπὸ μητροπολίτου³.

Τούτων οὕτως ἐχόντων δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ Καστορία ἀπὸ ἐπισκοπὴ πρέπει νὰ προήχθῃ εἰς μητρόπολιν κατὰ τὸ διάστημα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1481 καὶ 1531.

Ἡ μητρόπολις Καστορίας παρέμεινε ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς

1. Τὸ ἀντίγραφον τῆς πράξεως τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰωάσαφ εὑρίσκεται ἐν Bibliotheca Apostolica Vaticana, Cod. Vat. Graec. 2174 A, fol. 29. Ἐξεδόθη ὑπὸ Martinus Crusius, *Turcograeciae libri octo*, Basiliae 1584 (Ristampa, Modena 1972), σ. 174, καὶ ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Ἱστορίᾳ Κωνσταντινουπόλεως (ΙΣΤ' αἰ.), *Historia Patriarchica Constantinopolensis*, ἐκδ. Immanuel Bekker, Bonnae 1849, σ. 181-187 (εἰς τὴν σειρὰν *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*). Πρβλ. Michalis Le Quien, *Oriens Christianus*, τ. II, Parisiis 1740 (ἀναστ. ἐπανεκδόσις, Graz 1958), στήλ. 315. H. G. Helzer, *Der Patriarchat von Achrida*, ἔ.ἀ., σ. 24

2. Εἰς χειρόγραφον, ἀντίγραφὸν τὸ ἔτος 1481 ὑπὸ τινος ἱερέως Λαζαρίου, διαβάζομεν «ταπινοῦ ἐπισκόπου Ἰωσήφ, Καστωρίας καὶ Μολεϊσκου καὶ Ἀνεσελίτζας, -ταπινοῦ ἐπισκόπου Ἰωσήφ. ἐν ἔτει ᾿Ϛπθ' [=1481] φευρουαρίου κδ'...», βλ. Α. Παπαδόπουλου Κεραμέως, Ἱεροστολιμικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 3, Ἐν Πετρούπολει 1897, σ. 114, ἀρ. 57. Πρβλ. A. P. Régnier, *L'archevêché d'Ochrida...*, ἔ.ἀ., σ. 311. I. Snegarov, *Istorija na Ohridskata Arhiepiskopija-Patriaršija*, τ. 2, ἔ.ἀ., σ. 228-229.

³Ὡς ἐπίσκοπος ἀναφέρεται ὁ Καστορίας, πρὸ τοῦ 1481, μεταξύ ἄλλων καὶ α') εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Μητροπολίτου Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου (1150/60-1232/5) (βλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», ΚΖ' (1957) 34, ἀρ. 71: «πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Καστορίας κύρι Κωνσταντῖνον καὶ πρωτόθρονον τῆς κατὰ Βουλγαρίαν Συνόδου»), β') εἰς ἐπιγραφήν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Καστορίας, τοῦ ἔτους 1384 (βλ. Π. Τσαμίση, Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, Ἀθήναι 1949, σ. 117: «...ἀρχιερατεύοντος δὲ τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου κ(υ)ροῦ Γαβριήλ καὶ πρωτοθρόνου...», βλ. καὶ Γερμανοῦ Χρηστίδου, Αἱ ἐκκλησιαὶ Καστορίας, ἔ.ἀ., σ. 279, Ἀναστασιου Κ. Ὁρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας, ἔ.ἀ., τευχ. 2, σ. 175), γ) εἰς ἐπιγραφήν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀλυπίου, τοῦ ἔτους 1420 (βλ. Π. Τσαμίση, Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, ἔ.ἀ., σ. 118, Γερμανοῦ Χρηστίδου, Αἱ ἐκκλησιαὶ Καστορίας, ἔ.ἀ., σ. 278, Ἀ. Ὁρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας, ἔ.ἀ., τευχ. 2, σ. 175).

3. Οὕτως ὀρθῶς ὁ Γ. Γούναρης ἀναφέρει τὸν Μεθόδιον μητροπολίτην Καστορίας καὶ ὄχι ἐπίσκοπον εἰς τὴν μελέτην του: Οἱ τοιχογραφίαι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Παναγίας Ρωσιώτισσας στὴν Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 23-24.

Ἄχριδος μέχρι τῆς καταργήσεως τῆς τελευταίας τὸ ἔτος 1765¹, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὑπῆρθη, ὁμοῦ μὲ τὰς ἄλλας μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπὰς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως².

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΒΑΡΝΑΛΙΔΗΣ

Η ΒΕΡΟΙΑ (ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΑ ΚΥΘΗΡΑ) ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΩΤΤΟΥΝΙΟΥ

1. Δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν ἄκρατο τοπικισμό μερικῶν, ποὺ νομίζουν ὅτι ἡ γενετείρᾳ τους εἶναι... ὁ ὄμφαλός τῆς γῆς καὶ τὸ μοναδικὸ φωτῶριο μεγάλων ἀνδρῶν. Ἄλλωστε, πολλὰς φορὰς ὁ τόπος γεννήσεως ἑνὸς σπουδαίου ἀνθρώπου εἶναι συνέπεια ὀρισμένων, τυχαίων συγκυριῶν, ὅπως συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωάννου Κωττούνιου³.

1. Ἐγγραφα περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. μεταξύ ἄλλων ἐν Ἄ ν θ. Ἀ λ ε ξ ο ῦ δ η, Μητροπ. Βελεγράδων, Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων, Κέρκυρα 1868, σ. 97 κ.έ. Κ α λ λ ι ν ῖ κ ο υ Δ ε λ ι κ ἄ ν η, ἀρχιμ., Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων τόμ. 3, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905, σ. 893 κ.έ. I v. S n e g a r o v, Uniščozenieto na Ohridskata arhieriskopija, «Godišnik na Sofijskija Universitet», τ. 3 (Bogoslovski Fakultet 1926) 113-138. Ἀ ν τ ω ν ῖ ο υ - Α μ ι λ ῖ ο υ Τ α χ ῑ ἄ ο υ, Ὁ τελευταῖος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδων, «Μακεδονικά» 12(1972) 19-32.

2. Εἰς τὸ «Συνταγμάτων περὶ τῆς τάξεως τῶν Πατριαρχικῶν Θρόνων καὶ τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν...», Ἀθήναι 1855, σ. 10, ἡ μητρόπολις Καστορίας κατεῖχε τὴν ΟΓ' θέσιν μεταξύ τῶν μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνθ' εἰς τὸ Συνταγμάτων τοῦ 1892 αὕτη κατεῖχε τὴν Ν' θέσιν.

3. Ξέρομαι ἀπὸ χρόνια ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννου Κωττούνιου καταγόταν ἀπὸ τὰ Κύθηρα καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Βέροια ὡς ἔμπορος. Βλ. Ἀ ρ ῑ σ τ ε ἰ δ ῆ Σ τ ε ρ γ ἑ λ λ η, Νέα βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Ἰωάννη Κωττούνιο (1572-1657), «Θησαυρισματα» 5 (1968) 249-254 καὶ κυρίως τῆ σ. 252, ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς (σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση), σὲ ἔγγραφο τοῦ 17ου-18ου αἰ.: «...Ὁ Ἰωάννης Κωττούνιος... καταγόταν ἀπὸ τὰ Κύθηρα, ἀν καὶ εἶχε γεννηθεῖ στὴ Βέροια, ὅπου ἐμπορευόταν ὁ πατέρας του...». Πρβλ. καὶ τῆ σ. 254, ὅπως καὶ τὸ Ἰ δ ῖ ο υ, Τὰ δημοσιεύματα τῶν Ἑλληνῶν σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τὸ 17ο καὶ 18ο αἰ., Ἀθήνα 1970, σ. 38. Δὲν εἶναι ὁμοῦς σωστὸ ὅτι ἀγνοοῦσαμε (μέχρι τὸ 1968) τὴν καταγωγή τοῦ πατέρα του ἀπὸ τὰ Κύθηρα. Βλ. σχετικὰ στοῦ Γ ε ω ρ γ ῖ ο υ Σ ω τ η ρ ἰ ἄ δ ο υ, Ἑλληνικὰ κολλέγια ἐν Παταίῳ ἐπὶ Βενετοκρατίας, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος», 1926, σ. 431-448, καὶ συγκεκριμένα τῆ σ. 445, πρβλ. δὲ καὶ Δ η μ η τ ρ ῖ ο υ Π ε τ ρ ο π ο ῦ λ ο υ, Ἰωάννης Κωττούνιος, ἀπὸ τῆ Βέροια, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» Σφενδόνη, 1940, 161-167 (σ. 162). Ἐξῆλλου, ὑποστηρίχθηκε καὶ ἡ ἄποψη ὅτι, ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰωάννου Κωττούνιου, μπορεῖ νὰ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη. Βλ. Κ. Θ. Δ η μ α ρ ἄ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, 4η ἔκδοσις, Ἀθήνα 1968, σ. 92: «Ἄλλος, ἀκόμη, ὁ Ἰωάννης Κωττούνιος, ποὺ εἶχε γεννηθεῖ στὴ Βέροια, ἴσως ἀπὸ πατέρα Κρητικὸ...». Ἡ ἄποψη αὕτη δὲν μπορεῖ πιά νὰ θεωρηθεῖ πιθανὴ μετὰ τὸ ἔγγραφο, ποὺ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Στεργέλλη. Πρβλ. καὶ Ζ α χ α ρ ῖ α Τ σ ῖ ρ π α ν ῆ ἡ. Οἱ Μακεδόνες σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ ἡ δράσις τους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία, Θεσσαλονίκη 1971, σημ. 7 τῆς σ. 81.